

טפסים

בס"ד

הלכות הפרשת תרומה

יסודות הלכות תרומה:

נצטוונו להפריש מפירות ארץ ישראל חמישה סוגים של מתנות, מהם שנוהגים בגידולי כל שנה ושנה ומהם שאינם נוהגים אלא בגידולי שנים מסוימות בלבד.

- תרומה גדולה – נוהגת בגידולי כל השנים.
- מעשר ראשון – נוהג בגידולי כל השנים.
- תרומת מעשר – נוהגת בגידולי כל השנים.
- מעשר שני – נוהג בגידולי השנים א, ב, ד, ה, לשמיטה.
- מעשר עני – נוהג בגידולי השנים ג, ו, לשמיטה.

לכל הפרשה ומתנה דינים משלה: בשיעורה, ביעודה ולמי מותר לאוכלה. כמובן שהדינים למעשה שונים היום מכפי שהיה נהוג למעשה בזמן המקדש וכפי שיבואר.

פירות ארץ ישראל שלא הופרשו מהם תרומות ומעשרות נקראים בשם "טבל" והם אסורים באכילה.

הפרשה ונתינה:

1. קריאת שם

קריאת השם של כל סוגי המתנות השונות מסירה משאר הפירות את השם טבל ומתירה אותם באכילה ומחייבת לנהוג בפירות שנקבעו למעשרות את הדינים המיוחדים לכל סוג מעשר. קריאת שם זו נעשית ע"י נוסח הפרשת תרומות ומעשרות שאנו אומרים.

בפועל, יש סוגי מתנות שמשאירים אותם בתוך ערימת הפירות המיועדים לאכילה, ויש סוגי מתנות שמפרידים אותם מתוך ערימת הפירות ומאבדים אותם. להלן יתבאר מתי נוהגים כך ומתי כך.

2. הנתינה

הנתינה היא נתינת המתנות לבעליהן:

- 1. תרומה – לכהן
- 2. מעשר ראשון – ללוי
- 3. מעשר עני – לעני

במעשר שני – אין מצוות נתינה, המצווה היא לאכול את הפירות בירושלים, ראה להלן.

חובת ההפרשה [וקריאת השם] אינה תלויה באפשרות קיומה של מצוות הנתינה, ולכן קיימת מצוות הפרשה גם בזמן שאי אפשר לקיים את מצוות הנתינה, כפי שיבואר להלן, וכל זמן שלא קוימה מצוות ההפרשה, הפירות אסורים באכילה. ואולם יש הבדל בין אופן ההפרשה הנהוגה בזמן שבו ניתנות המתנות לבעליהן, לבין הזמן שבו הן אינן ניתנות להם.

בזמן שבית המקדש היה קיים, כשהיו נותנים את התרומות לכהן, מעשר ראשון ללוי, מעשר עני לעני ומעשר שני היו מעלים לירושלים, היו מפרידים מכלל הפירות את הכמות הדרושה לכל מתנה ומתנה והיו קובעים כל מתנה בפירות המופרשים על ידי האמירה: "פירות אלו יהיו תרומה", "אלה מעשר" וכו'. ואילו בזמן הזה, כאשר אין נותנים את כל המתנות לבעליהן, ואין מעלים מעשר שני לירושלים, נוהגים להפריד בפועל מכלל הפירות רק כשיעור תרומה גדולה ותרומת מעשר, מפני שאלה אסורים באכילה, אבל מעשר ראשון ומעשר שני המותרים באכילה [מעשר ראשון – אחר הפרשת תרומת מעשר, ומעשר שני – אחר חילולו ראה להלן], אין מפרידים אותם בפועל, אלא מציינים את מקומם ואת כמותם וקוראים להם שם בהיותם בתוך שאר הפירות. קריאת שם המתנות וקביעת מקומן – בין בפירות שהופרדו ובין בכלל הפירות נעשית על ידי אמירת נוסח ההפרשה.

עם אמירת הנוסח חלים על כל מתנה ומתנה דיניה ויש לנהוג בהם כמתחייב מהם, ואילו יתר הפירות מותרים באכילה.

המינים החייבים בהפרשה:

יש מינים שחייבים בתרומות ומעשרות מן התורה ויש שחייבים רק מדרבנן.

חמשת מיני דגן: חיטים, שעורים, כוסמין, שיפון ושיבולת שועל, וכן זיתים ושמנים וענבים ויינם – חייבים מן התורה.

שאר פירות האילן, הקטניות והירקות – חייבים מדרבנן.

ויש אומרים שגם פירות אילן וקטניות חייבים בתרומות ומעשרות מן התורה.

מי חייב במצוות ההפרשה?

חובת ההפרשה מוטלת על בעל הפירות, ולכן במקרה של סוחר שנמצאים ברשותו פירות עליו מוטלת החובה להפריש תרומה ורק הוא יכול לעשות זאת כיון שאדם אחר שאינו הבעלים אינו יכול להפריש תרומה. משגית יכול להפריש מדין שליחות דהיינו שבעל הפירות ממנה אותו בתור שלוחו להפריש ולכן יכולה לחול הפרשת המשגית.

טבלת סוגי המתנות:

שם המתנה	בזמן המקדש	בזמן הזה
תרומה גדולה		
הכמות:	מנ התורה: כלשהוא מדרבנן: $\frac{1}{40}$ [2.5%] או $\frac{1}{50}$ [2%] או $\frac{1}{60}$ [1.66%]	כלשהוא
מה עושים במתנה?	נותנים לכהן	מאבדים או נותנים לבע"ח שבבעלות כהן
מעשר ראשון		
הכמות:	עשירית מן הפירות הנותרים אחר הפרשת תרומה גדולה	עשירית מן הפירות הנותרים אחר הפרשת תרומה גדולה
מה עושים במתנה?	נותנים ללוי	נותנים ללוי (וי"א שאין נותנים)
תרומת מעשר		
הכמות	עשירית מן המעשר ראשון	עשירית מן המעשר ראשון
מה עושים במתנה?	הלוי נותן לכהן	מאבדים או נותנים לבע"ח שבבעלות כהן
מעשר שני – נוהג בגידולי השנים א, ב, ד, ה לשמיטה		
הכמות	עשירית מן הפירות הנותרים אחר הפרשת תרומה גדולה ומעשר ראשון	עשירית מן הפירות הנותרים אחר הפרשת תרומה גדולה ומעשר ראשון
מה עושים במתנה?	בעל הפירות מעלה את הפירות (או פדיונם) לירושלים ואוכלם שם.	פודים על פרוטה
מעשר עני – נוהג בגידולי השנים ג, ו לשמיטה		
הכמות	עשירית מן הפירות הנותרים אחר הפרשת תרומה גדולה ומעשר ראשון	עשירית מן הפירות הנותרים אחר הפרשת תרומה גדולה ומעשר ראשון
מה עושים במתנה?	נותנים אותה לעני	נותנים אותה לעני

נוסח הפרשת תרומה [חילול המעשר שני ונטע רבעי על מטבע שייחדתי לצורך כך/הקרן לחילול מעשר שני/בית המעשר/בית האוצר]:

מפרישים מעט יותר מ 1% מהפירות המיועדים לאכילה ואומרים:

היותר מאחד ממאה שיש כאן [במה שמונח בנפרד] הרי הוא תרומה גדולה בצד צפוני (כל מין על מינו). אותו אחד ממאה שיש כאן [במה שמונח בנפרד] ועוד תשעה חלקים כמותו בצד צפוני של הפירות (כל מין על מינו) הרי הוא מעשר ראשון.
אותו אחד ממאה שעשיתיו מעשר ראשון, עשוי תרומת מעשר (כל מין על מינו). ומעשר שני בדרומם של הפירות (כל מין על מינו). ואם צריך מעשר עני, יהא מעשר עני בדרומם (כל מין על מינו).

חילול:

המעשר שני שכאן, כל דרגת חיוב בפני עצמה, ואם יש כאן רבעי, הרבעי שכאן, כל אחד יהא מחולל על פרוטה במטבע שייחדתי לחילול זה/ בית האוצר/בית המעשר/הקרן לחילול מעשר שני.
ומה שאין בו שוה פרוטה, יהא מחולל בשוויו על המטבע הנ"ל.

הסבר לנוסח:

היותר מאחד ממאה שיש כאן [במה שמונח בנפרד] הרי הוא תרומה גדולה בצד צפוני (כל מין על מינו) –
באמירה זו אנו קובעים את התרומה גדולה בצד צפון של הפירות שהפרשנו למעשרות [המיועדים לאיבוד].

התרומה נקבעת במעט העודף על האחוז שהפרשנו, ולכן מובן שאם לקחו פחות מאחוז ויותר, הרי אין על מה לחול התרומה גדולה וממילא איננו יכולים לתקן את הפירות והם נשארים באיסור טבל. אין חובה לומר את המילים בסוגריים מרובעות – "במה שמונח בנפרד" אולם ודאי שהמעשר צריך להתכוון לכך שהתרומה גדולה תחול באותו עודף שנמצא בצד צפון של מה שהפריש.

את המילים בסוגריים העגולות – "כל מין על מינו" חייבים לומר בזמן שמפרישים מכמה מינים ביחד (כמו למשל ענבים ואפרסקים)
אותו אחד ממאה שיש כאן [במה שמונח בנפרד] ועוד תשעה חלקים כמותו בצד צפוני של הפירות (כל מין על מינו) הרי הוא מעשר ראשון –

באמירה זו אנו קובעים את מקומו של המעשר ראשון. עשירית מהמעשר הראשון (שהיא מאית מהכל) נקבעת בכמות שהוצאנו לתרומה ואילו תשע העשיריות הנותרות נקבעות בצד צפון של כלל הפירות.

אותו אחד ממאה שעשיתיו מעשר ראשון, עשוי תרומת מעשר (כל מין על מינו) –
באמירה זו אנו קובעים את התרומת מעשר, שאותה מפרישים מתוך המעשר הראשון, בכמות שהפרשנו מכלל הפירות לתרומה.

ומעשר שני בדרומם של הפירות (כל מין על מינו) –
באמירה זו אנו קובעים את מקומו של המעשר שני בדרומם של כלל הפירות שאותם אנו
רוצים לתקן.

ואם צריך מעשר עני, יהא מעשר עני בדרומם (כל מין על מינו) –
באמירה זו אנו עושים תנאי, שאם הפירות שייכים לשנת מעשר עני (ג, ו, לשמיטה), אזי
במקום המעשר שני יחול מעשר עני בדרומם של כלל הפירות שאותם אנו רוצים לתקן.

הסבר לנוסח החילול:

המעשר שני שכאן וכו' –
באמירה זו אנו מחללים את המע"ש על פרוטה שייחדנו בעצמינו, או על פרוטה במטבע
שנמצאת באחד מהגופים שמעמידים את האפשרות לציבור לחלל על מטבעות שלהם.
כמובן, שרק מי שיש לו רשות לכך מאותו גוף יכול לחלל על המטבעות של אותו גוף.
המחלל את המע"ש על מטבעות שאינם שלו אינו צריך להוסיף חומש כיון שרק כאשר גם
הפירות וגם המטבע שייכים למחלל מוסיפים חומש.

כל דרגת חיוב בפני עצמה וכו' –
יש המהדרין להוסיף אמירה זו כאשר ישנם כמה מיני פירות שדרגת חיובם שונה.

ואם יש כאן רבעי וכו' –
יש להוסיף במקרה שיש גם פירות שיתכן שהינם נטע רבעי, וגם אותם יש לחלל על פרוטה
כמו את המעשר שני.

ומה שאין בו שווה פרוטה וכו' –
אם אין במעשר שני או בנטע רבעי שאנו מחללים שווה פרוטה, אזי החילול נעשה על חלק
מפרוטה, לפי שווי הפירות.

בעיות בהפרשת תרומות ומעשרות במיגזר הציבורי

א. הפרשה על תוצרת שאינה ברשות הבעלים –

ישנם מקרים שבהם אם חלק מהסחורה כבר לא נמצאת א"א להפריש כלל, משום
שנחשב "מעשר משל חבירו על של חבירו". הכלל הוא, שאם בבעלות החנות או בית
האריזה שמטעמו אנו מפרישים נשארו עדיין 20% מסך כל הפירות שאותם אנו רוצים
לתקן, אזי אפשר לתקן גם את שאר הפירות שכבר נמכרו, כיוון שאז בכוונתנו
לקבוע את המעשר הראשון והמעשר השני (או עני) שביחד מהוים כ 20% מסך כל
הפירות באותם פירות שנשארו ברשות הבעלים. (ויש להקדים לפני אמירת הנוסח "
כל לשוני יתפרש על הצד היותר טוב לפי ד"ת ותקנות חז"ל").
אולם, אם לא נשארו אפילו 20% מסך כל הפירות, והיות שאין לנו רשות לקבוע את
המעשר הראשון והשני (או עני) בפירות שנמצאים בבעלות אחרת, הרי איננו יכולים
לתקן את כל הפירות האלו. במקרה כזה, יש להודיע לאלו שמחזיקים כעת בפירות
שנמכרו, כי עליהם להפריש בעצמם.

ב. תוצרת בתנועה –

המפריש על תוצרת שנמצאת בתנועה תוך כדי אמירת הנוסח עלול להתקל בבעיה, כאשר אותם פירות שבתחילה קבע בהם את המעשר הראשון (בצד צפון של הפירות – לפי הנוסח המקובל) הסתובבו לצד השני, וממילא עלול לצאת שקובע את המעשר שני (או עני) באותם פירות שכבר הם מעשר ראשון וממילא הפרשתו לא חלה. לפיתרון בעיה זו, צריך לדאוג שהפירות יעמדו בזמן אמירת הנוסח, או להוסיף בנוסח שהמעשר שני (או עני) יחול בדורס פירות הטבל.

תקלות שכיחות בהפרשת תרומה במערכת הציבורית

- א. נוסחאות שאינן מתאימות לכוונת המשגיח בענין חילול המע"ש – היות וקיימים בציבור הרבה סוגים של נוסחאות להפרשת תרומה כאשר עיקר השוני ביניהם הוא בענין חילול המעשר שני והרבעי, אם החילול נעשה על פרוטה במטבע שהמעשר בעצמו ייחד או על פרוטה במטבע שבאחד מהמכונים שיש להם סידור לחילול מע"ש ורבעי על מטבע שלהם, ישנו הכרח לכך שכוונת המשגיח תתאים למה שכתוב בנוסח שאותו הוא אומר, היות ואם לדוגמא המשגיח אומר שחילול המע"ש יהיה על פרוטה "במטבע שייחדתי" כפי שמופיע בנוסחאות שבסידורים וכיוצ"ב בעוד שלמעשה כוונתו לחלל על מטבע שבאחד המכונים – הרי שייכתן ולא חל החילול כלל, וכן להיפך במקום שכוונתו לחלל על פרוטה במטבע שייחד ובפיו אומר שמחלל על מטבע שבאחד המכונים, שהרי אין כאן "פיו ולבו שוים".
- ב. נוסחאות מאולתרות ומשובשות – נמצא בכמה הזדמנויות שמשגיחים השתמשו ואמרו נוסחאות שעשו לעצמם שהיו חסרים בהם פרטים הכרחיים מהנוסח, כגון – קביעות מקום בהפרשות שונות, השמטה של חלקים מהנוסח כמו חלק מההפרשות וכיו"ב. בעיה זו נמצאה בעיקר אצל משגיחים שאמרו את הנוסח בע"פ.
- ג. אי לקיחת כמות מספקת לתרומה – במקרים רבים המשגיחים מפרישים את הכמות הנצרכת לתרומה (אחוז ועוד) לפי אומדן, מחמת חוסר אפשרות לשקול את כל התוצרת ו/או את הכמות שהופרשה לתרומה. כמובן שבהפרשה באומדן אפשר בקל להגיע למיעוט במעשרות, שאז לדעת רוב הפוסקים לא עשה ולא כלום, שמכיון שתרומה גדולה לא חלה, גם שאר המעשרות אינם חלים. ע"מ שלא נגיע למיעוט במעשרות, המשגיח חייב לדעת שבכל מקרה שמעשר באומדן יש לקחת בשפע עד כדי שוודאי תהיה הכמות הנדרשת לתרומה.